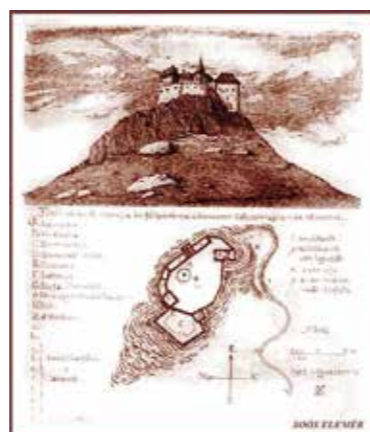

Fellelégvár, Füzér. Fotó: Zsitva Tibor ▲

A FÜZÉRI FELLEGVÁR REKONSTRUKCIÓJA

Soós Elemér rajza, 1903 ▶

RECONSTRUCTION OF THE CITADEL IN FÜZÉR

In medieval times, the fort in Füzér used to be a significant Hungarian military outpost boasting a late Gothic chapel and early Renaissance elements. The court in Vienna decided to burn and tear it down in 1676. The decaying ruins were eventually turned into a quarry. Based on plans by György Skardelli, the reconstruction of the Lower Castle started in 2013, followed by the Upper Castle one year later, with works directed by architect Mihály Rudolf. The two most delicate stages of construction involved the gable of the chapel and the roof structure which dominates the general view of the building. In spite of the abundance of historical accounts, the exact shape of the fort in its last residential stage is largely unknown. We do know, however, that it was an irregularly shaped building with many additions. Due to this fact and the soaring costs of reconstruction, Hungarian professionals are rather divided by the project. Some, however, think that the renovation of historical sites may prove effective in countering the disillusion with the present state of affairs and may revitalize domestic tourism.

„VÁR ÁLLOTT, MOST KŐHALOM...”

Gondolatok Füzér várának rekonstrukciójáról | **Várkonyi Gábor**

A füzéri vár palotaszárnyának 2014–2015-ben elvégzett rekonstrukciója, kiépítése a feladat nagyságrendje, tudományos hordereje miatt is élénk, sokszor heves vitát váltott ki a műemlékek ügyét szívükön viselő szakemberek, régészek, művészettörténészek, építészek körében. A vitát az 1964-ben kiadott Velencei Charta (The Venice Charter, 1964) alapelveinek betartására, vagy éppen idejétmúltságára hivatkozó, egymással markánsan szembenálló két vélemény összeütközésére szokás visszavezetni. Kicsit más megközelítéssel: a két tábor a műemléknek nyilvánított épített örökség megőrzésnek két lehetősége, a „konzerválni” vagy „rekonstruálni” problematikájában foglal el egymással össze nem egyeztethető álláspontot. Miközben azt mindenki elismeri, hogy akár a konzerválás, akár a rekonstrukció során az eredetinek tartott műemlékhez képest egy teljesen új, korábban nem létező minőséget hozunk létre.

Történészek ez idáig nemigen szólaltak meg ebben a vitában, annak ellenére sem, hogy a vitázó felek gyakran szembeállították egymást a „történelemhamisítás” vádjával. Talán azért sem nyilvánítottak véleményt erről a kérdésről, mert a történetírásról foglalkozó szakemberek számára a rekonstrukció magától értetődő elvárás és követelmény. Munkaidejük a történelemnek nevezett adathalmaz folyamatos értékelése, elemzése és rekonstrukciója tölti ki. Az így született „történeti rekonstrukció”, vagy a modern történetírás fogalomhasználata szerint „narratíva” tudományos munka eredményeként jön létre, amelyért az azt létrehozó történész nemcsak a szerzőséget, hanem a felelősséget is vállalja. A történész számára – sarkítva – a konzerválás értelmezhetetlen, vagy csak nagyon szűk keretek között értelmezhető.

Mentalitástörténeti szempontból rendkívül izgalmas kérdés azonban, hogy a szakmai viták hogyan és miért telítődnek igen gyorsan érzelmi elemekkel. A magyar nemzeti identitás kialakulásában jelentős szerepük volt az irodalmi metafo-

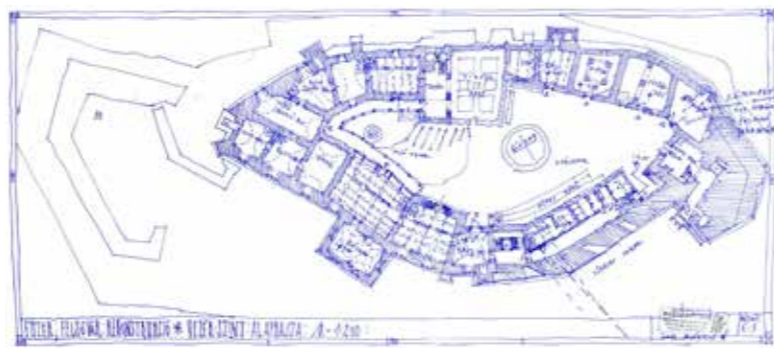
rának. A 19. század első felének nemzeti romantikája a jelenünket is meghatározó hatást gyakorolt a nemzeti történelmet feldolgozó közgondolkodásra, történeti tudatunkra. Kölcsey Ferenc „Hymnus”-a jól jelzi, hogy a magyar nemzeti történelmet az ószövetségi jeremiádok mintájára próbálták meg értelmezni. A „kőhalom”, az elpusztult vár a nemzet történelmének veszteségeit szimbolizálja. Számítalan ismert és kevésbé ismert példát lehet idézni a magyar romantika romkultuszával kapcsolatban. Vörösmarty Mihály szinte filozófiává formálja ezt a gondolatot A Rom (1829–1830) című elbeszélő költeményében, ahol a Rom önálló entitássá válik: „S ami előbb fény volt, abból nem hágyt sem többé / Semmi csodálandó: – ott Rom kívánna tanyázni...” A várromok, ahogy Füzér várának romjai, a nemzeti történelemnek nem egyszerűen emlékhelyei, hanem szakrális kegyeleti helyeivé váltak a nemzeti romantika metaforarendszerében. Aki a romokhoz érkezik, átéli a történelem „zivataros századai”-t – ahogy Kölcsey fogalmazta. Nemzeti nagyság és annak elenyészése fogalmazódik meg ebben a rom-metaforában, amelyet megbolygatni kegyeletisértéssel egyenértékű.

A füzéri várral kapcsolatos történeti kutatások forrásbázisa megközelítőleg azonos a magyar történelem általános forrásadottságaival. Az Árpád-kor utolsó évszázadában, a 13. században bukkan fel első ismert említése. Királyi donációk, adománylevelek, birtokmegosztó oklevelek dokumentálják a vár, illetve a hozzá tartozó várbirtok történetét a 14. és a 15. században. A vár kisebb megszakításokkal a Perényiek tulajdonában volt. (A vár részletes történetét Rudolf Mihály írása taglalja. – A szerk.) A vár történetében Nádasdy Ferenc országbíró elfogása és elítélése jelentette a tragikus véget. Nádasdyt a Wesselényi-szervezkedés tagjaként, felségárulás vádjával ítélték el és végezték ki Bécsben 1671-ben. A szervezkedő politikusok az 1664-es vassvári béke újratárgyalását, az ország érdekeinek megfelelő új megállapodást akartak elérni, ám ez ellentétes volt az abszolutista elveknek megfelelő kormányzati átalakítást végrehajtó Habsburg dinasztikus törekvésekkel. Az uralkodó akaratával való szembefordulás pedig elégséges indok volt a felségárulás vádjához, egyben ürügyet is szolgáltatott a magyar politikai rendszer felszámolásához. Nádasdy kivégzése után Füzért a magyar kamara igazga-

Rekonstrukció előtti állapot, 2008. Fotó: Vida Márta ▲

Vezérszint alaprajza. Füzéri felső vár rekonstrukciója.
Építészet: Rudolf Mihály, 2012

◀ Fotó: Vida Márta
◀ Fotó: Molnár Katalin

tása alá helyezték, majd 1676-ban a várat lakhatatlanná téve lerombolták.

A vár sorsa ezzel beteljesedett. Az uradalmat a későbbiekben a Károlyi család kapta meg – a Nádasdy családnak nem adták vissza –, a vár épületei pedig háromszáz éven át pusztultak. „Rom pedig a düledék palotán fölütötte tanyáját, / Nagy Siva pusztáin egyedül őrszellem az éjben.” (Vörösmarty Mihály: *A Rom*. 1829–1830)

A vár kiépülését történeti forrásokkal nem lehet dokumentálni. Nincsenek szerződéses (conventiók), gazdasági iratok, amelyek az egyes építési periódusokat végigkövetnék. Fájón hiányzik a Perényi Gábor halála után feltételezhetően elvégzett összeírás, vagyonleltár. Feltehetőleg ez együtt pusztult a Báthory család levéltárával. A birtokos családok gazdasági iratai között eddig még nem sikerült megtalálni a vár felszerelésére, renoválására, karbantartására vonatkozó utasításokat, beszerzési listákat vagy számadásokat. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a jövőben sem fognak előkerülni ilyen dokumentumok, akár a Nádasdy, akár a Károlyi család iratai között.

Ez a forráshiány azonban a 17. században jelentősen megváltozott. A vár rekonstrukciójában kiemelkedő szerepet játszottak a Nádasdy család, különösen a Nádasdy III. Ferenc által készített összeírások (inventáriumok). Nádasdy Ferenc a várra már nem a hagyományos földbirtokosi szemlélettel tekintett. Számára a füzéri várbirtok készpénzre váltható befektetést jelentett. Időről időre elzálogosította a birtokot, így teremtve elő a szükséges készpénzt különböző tervei megvalósításához. A zálogszerződésekhez

pedig el kellett készíteni a vár és gazdasági tartozékainak az összeírását. Ezekben az összeírásokban pontosan rögzítették a különböző helyiségek sorrendjét, elnevezését, használatát és berendezését. Szerény berendezésű, leginkább tárolásra használt szobák, funkcióját veszített kápolna és „öreg palota” képe bontakozik ki ezekből az inventáriumokból. A hajdani reprezentatív megjelenésre egy-két említés utal: a „nyulak háza” vagy a „zöld ház” a gazdagon díszített falfestésre utalt, Báthory Gábor fejedelem még mindig itt őrzött portréja a Báthory rokonságot jelentette, a márványkö asztal pedig a reneszánsz pompát idézte fel. A szobákban leírt cserépkályhák színes világa szintén a 16. század végéig élő főúri lakhely kényelmét, egyben lakáskultúráját idézte meg.

Ezek a 17. századi összeírások segítettek az építész munkáját abban, hogy szobáról szobára, helyiségről helyiségre haladva rekonstruálja a vár 17. századi szerkezetét, a különböző terek funkcióját és belső kialakítását.

▼ Fotó: Zsitva Tibor

Mindennek ellenére nem a 17. századi vár épült vissza. Minden rekonstrukció nagyszerűsége, egyben veszélye is abban rejlik, hogy az éppen aktuális jelen hogyan viszonyul a múlthoz. A füzéri vár ízig-vérig kortárs épület. Nemcsak azért, mert a jelen építészeti szabványainak kellett megfelelnie, hanem leginkább azért, mert napjaink történelmi szemléletét tükrözi. Érvényes ez az építészeti megvalósításra és az enteriőrök kialakítására, vagy éppen a történelmi ismeretek átadásának különböző eszközeire. A füzéri vár egyszerre szól a múlttól és az aktuális jelenről. Mint rekonstrukció tökéletesen visszaadja a történelem legmélyebb értelmét: a folyamatosságot. A történelem sohasem lezárt.

Visszatérve a modern történetírás elméleti kérdéseire: a történelem önmagában nem létezik. Kizárólag narratívákkal rendelkezünk, amelyek az egyes korszakok különböző szempontú adatainak értelmezése és elemzése során jönnek létre, nem függetlenül a narratívát létrehozó személy (államférfi/magánember/történész) ismereteitől és személyiségétől. A füzéri vár – és bármelyik műemlék – rekonstrukciója sem más, mint az adott korszak építészeti-művészettörténelmi és történelmi narratívája. Ez pedig bonyolult alkotófolyamat eredménye, amelyben művészeti területek, tudományágak képviselői dolgoztak együtt.